

ESTRAT CRÍTIC

Revista d'Arqueologia

Número 3, 2009

Col·lectiu Estrat Jove

UAB

Universitat Autònoma
de Barcelona

EL Patrimoni cultural en els espais d'interès natural

Adam Picón i Manyosa

adam.picon@gencat.cat

Resum

Aquest article intenta presentar, d'una manera força somera, els diferents problemes i mancances que tenen origen en la legislació que afecta al que anomenem Patrimoni Cultural i Patrimoni Natural. El present treball parteix de la consideració que per a una millor gestió i coneixement del patrimoni cultural existent al medi natural cal no desvincular-lo del patrimoni natural, com s'ha anat fent fins avui en dia a tots nivells: legislatiu, administratiu i didàctic.

Abstract

This paper presents the different problems and deficiencies that have their origin in the laws of cultural and natural heritage. This paper begins from the consideration that for a best management and knowledge of the cultural heritage that there is in the environment it is necessary not to separate this from the natural heritage.

Paraules clau: Patrimoni cultural, Patrimoni Històric, Patrimoni Natural, Espais d'Interès Natural.

Keywords: Cultural heritage, Historic heritage, Natural heritage, Natural Interest Space.

Plantejament

L'elaboració del cos legislatiu i de les conseqüents figures de protecció que vetllen per la “cosa cultural” i per la “cosa natural”, quan aquestes comparteixen un mateix espai, ha estat pensada des d'òptiques divergents, alienes les unes de les altres, fins a tal punt que, com veurem, han acabat per obviar-se. Les dinàmiques socials han portat a què en els darrers 30 anys s'hagi fet una aposta per la conscienciació de certs “mals” que afecten al medi natural. Si bé, aquesta conscienciació ha propiciat una creixent atenció envers el patrimoni natural mentre que considerem que el patrimoni cultural no ha gaudit del mateix grau d'atencions.

Com veurem, el patrimoni cultural existent al medi natural es troba en un cert estat d'indefensió i, fins i tot, podríem dir de desemparament. El patrimoni històric present als nuclis urbans acostuma a gaudir dels avantatges de trobar-se dins l'àmbit urbà: recursos econòmics, protecció sorgida dels POUM (Plans d'Ordenació Urbanística Municipal), la seva integració al “paisatge” urbà, etc. En canvi, el patrimoni ubicat al medi natural, en el millor dels casos es suposa que s'hauria de beneficiar de la possible existència d'una o altra figura de protecció de l'espai natural on es trobi. Però la realitat és que aquestes figures solen estar pensades i encarades a la protecció del

propi espai natural i dels seus valors ecològics i no pas dels culturals o històrics.

L'administració ha estat donant un tractament certament diferent al patrimoni natural i al cultural. Això queda reflectit en el nivell de conscienciació de la societat sobre els diferents camps. Avui en dia ens queda molt llunyana la imatge del grup de gent fent foc al mig del bosc (per una sortida de camp...) o el fet de deixar les deixalles al primer lloc que es trobi. De fet, pràctiques de l'estil són majoritàriament mal vistes. En canvi, encara trobem la típica persona fent ús del detector de metalls, aquesta no és una imatge que ens faci mal a la vista, de fet, la majoria de la gent i fins i tot el que en fa ús del detector, no té consciència d'estar cometent una il·legalitat, o encara és normal el fet de conèixer a algú que col·lecciona objectes arqueològics a les prestatgeries de casa, objectes aconseguits en una sortida de diumenge, etc. Gran part de la culpa la podem centralitzar en la passivitat mostrada per l'administració a l'hora de tractar aquests temes. Per exemple, en el cas dels detectors de metall, per algunes Comunitats Autònomes com Andalusia l'ús del detector requereix d'una autorització del Departament de Cultura, en canvi, a Catalunya no es contempla l'ús de detector de metalls, no se'n parla a la LPCC (Llei Patrimoni Cultural Català) del 1993, la qual cosa crea un cert buit legal.

La qüestió que es planteja en aquest article és: com es poden desenvolupar les tasques de gestió, protecció i difusió del patrimoni cultural existent al medi natural, d'una manera efectiva quan la legislació que afecta a aquests dos àmbits (cultural i natural) s'ha elaborat d'una manera molt poc integradora? El que volem recollir en aquestes línies és que, tenint en compte una opinió força generalitzada (Querol, 1995; Querol i Martínez, 1996; Carrillo i Martín, 2006; San Nicolás del Toro, 2008), seria molt més fàcil i eficient, la gestió i la protecció del patrimoni cultural existent al medi natural, ajudaria més a una sensibilització i funció didàctica d'aquest, i s'optimitzarien els recursos existents de l'administració, si la legislació es pensés de manera global, integradora pel que fa al patrimoni natural i el patrimoni cultural. Per exemple, a l'estat italià, la llei que seria l'equivalent a la LPHE (Ley de Patrimonio Histórico Español) o a la LPCC (Llei de Patrimoni Cultural Català) parla de "Bens Culturals i Ambientals," cosa que ens dóna una idea del model de gestió pel qual s'ha optat a Itàlia.

La realitat legislativa a l'estat i a Catalunya

Però, per entendre millor el que he dit, farem un repàs a la legislació vigent de caràcter estatal i la d'àmbit català, tant la que fa referència al patrimoni històric o cultural com la que es centra en el medi natural. En fer

aquest repàs veurem com la legislació que fa referència a aquestes temàtiques ha estat feta de tal manera que semblen ignorar-se, fins a tal punt que a la legislació existent d'àmbit natural no es fa gairebé cap referència al patrimoni cultural o històric i viceversa.

De la diferent legislació existent referent al medi natural, la més rellevant és la 12/1985 d'Espais Naturals. Aquesta llei va establir les actuals figures de protecció existents pel medi natural; aquestes són de menor a major grau de protecció: EIN (Espai d'Interès Natural), Parc Natural, Reserva Natural (Parcials i Integrals), PNIN (Paratge Natural d'Interès Nacional) i el Parc Nacional. Quan es defineixen els motius de creació d'una o altra figura en cap moment s'esmenta el fet que un territori contingui un patrimoni cultural concret, sinó que només es fa esment a la protecció dels valors naturals o paisatgístics.

Aquest fet crea una certa indefensió envers el patrimoni cultural existent en una zona concreta, tal i com he dit anteriorment. Tot i així, veurem que en els darrers anys, la recent creació de Parcs Naturals ha anat incorporant com a motius de creació i objectius que cal assolir els de conservar i protegir el patrimoni cultural existent, amb el que això comporta: destinació de partides pressupostàries específiques, generació de coneixement, posada en valor del patrimoni cultural

existent en un espai concret, etc. Així, per exemple, el Parc Natural de l'Alt Pirineu i el Parc Nacional d'Aigües-tortes i Estany de Sant Maurici han endegat la creació d'un inventari del seu patrimoni arqueològic i etnogràfic, on membres del departament de Prehistòria de la UAB porta treballant-hi des del 2001 (Gassiot et al., 2003a; Gassiot et al., 2003b; Gassiot et al., 2004a; Gassiot et al., 2004b; Gassiot i Jiménez, 2005; Gassiot i Jiménez, 2006; Gassiot et al., 2007). Paral·lelament, legislació d'altres Comunitats Autònomes han anat corregint aquest dèficit normatiu amb lleis que contemplen figures de protecció específiques pel patrimoni històric dins del marc natural i, fins i tot, figures de protecció que integren els dos patrimonis, el cultural i el natural.

Per altra banda, cal destacar que a nivell judicial, les coses van per un altre camí, si bé sembla que encara estem força lluny de la creació d'una fiscalia especialitzada en patrimoni històric, sí que podem dir que la fiscalia que s'ocupa del patrimoni històric és la mateixa que porta els temes d'ordenació del territori i els de medi ambient. Aquest fet és per sí sol força positiu, doncs estem dient que la persona que s'encarrega de tots els delictes contra el patrimoni històric és la mateixa que s'ocupa dels delictes de caire urbanístic i contra els espais naturals, temes que estan íntimament relacionats, ja que delictes que s'acostumen a donar en aquests tres camps molts cops es superposen.

A la legislació estatal i a la catalana, la realitat de patrimoni cultural/històric i la natural, semblen existir d'esquenes l'una de l'altra com ja hem dit abans. En canvi, tal com ja deia Querol (1996) "el Patrimoni Arqueològic està íntimament lligat o connectat amb el territori en el que es troba"; és més, és inseparable d'ell, i això resulta ser una evidència per a tota persona que hagi realitzat estudis de jaciments, sobretot quan s'enfronta a les dades de tipus paleoambientals, etc. Tots sabem que qualsevol societat viu en relació dialèctica amb el medi, és a dir que no viu al marge d'aquesta, interactua amb ella, fins al punt que a mida que una societat es desenvolupa també ho fa el medi, l'entorn en què viu, es transforma. És per això que es tracta d'una relació indissoluble, i la creació de figures de protecció així ho haurien de reflectir.

La indefensió creada per com s'ha anat conformant el cos legislatiu que afecta al patrimoni històric o cultural es percep a l'Estat espanyol i a Catalunya d'una manera força clara, on els dos patrimonis estan separats a més a més des dels punts de vista, administratiu i educatiu; aquesta separació només pot ser negativa per a llur conservació, gestió o gaudi, tal com apunten Carrillo i Martín (2006).

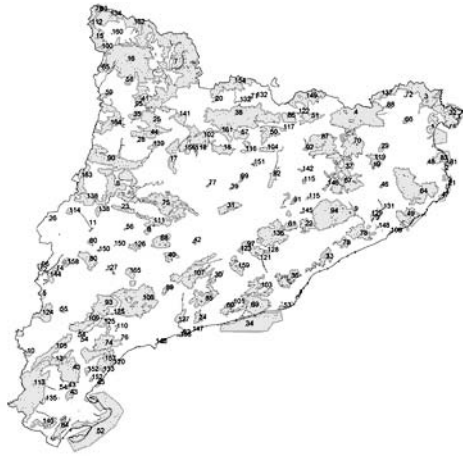
La legislació: Patrimoni natural

En aquest apartat intentaré fer un breu repàs a la legislació més signifi-

cativa d'àmbit autonòmic i estatal que afecta a la protecció del medi natural, amb la intenció de posar de manifest com s'ha obviat l'existència del patrimoni cultural a l'hora de redactar la normativa existent. Per altra banda, exposaré alguns exemples més recents que apunten a un canvi de tendència pel que fa al tractament i consideració de dit patrimoni.

- Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals (DOGC 556). Aquesta és una de les lleis més importants pel que fa a la protecció del medi natural i la regulació de les diferents activitats que s'hi practiquen. D'aquesta llei se'n desprenen les diferents figures de protecció: EIN, Parc Natural, Reserva Natural (Parcial i integral), PNIN i Parc Nacional. En llegir la llei comprovem com no es fa gairebé cap esment al concepte "patrimoni cultural" o similars, molt menys es contempla dins l'estructuració i objectius a assolir per dita llei. Només al seu article 4, al paràgraf n, ens diu que un dels objectius de la llei és: "Fomentar el respecte dels ciutadans a la natura, per a aconseguir un coneixement més gran i la sensibilització col·lectiva pel que fa al patrimoni cultural de Catalunya." A la resta del text no es torna a fer cap referència al concepte patrimoni cultural o històric.

- Decret 328/1992, de 14 de desembre, pel qual s'aprova el Pla d'Espais d'Interès Natural (DOGC 1714). Aquest és un dels decrets que sorgeixen de la llei 12/1985 d'espais na-

Mapa 1. Actual distribució de la xarxa d'EIN a Catalunya.

turals; de fet, és un dels decrets més importants en l'àmbit d'espais naturals catalans, ja que crea el PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural, veure figura 1), és a dir, una xarxa d'espais que es considera que s'han de dotar d'un mínim grau de protecció donat el seu interès natural concret. Si llegim l'article 1 on se'ns explica l'objectiu del pla: "...la delimitació i l'establiment de les determinacions necessàries per a la protecció bàsica dels espais naturals la conservació dels quals es considera necessària per assegurar, d'acord amb els valors científics, ecològics, paisatgístics, culturals, socials, didàctics i recreatius que posseeixen."

Tot i que apareix el terme "cultural" no s'està fent cap al·lusió al patrimoni històric doncs la seva protecció i gestió no es contempla en els seus objectius a assolir. Per confirmar-ho ens fixem en els annexos. Aquest decret

té 4 annexos; el primer enumera els diferents EIN existents, el segon descriu les diferents obres, instal·lacions o activitats que han de ser sotmeses a avaluació prèvia d'impacte ambiental quan es duen a terme en un EIN, el tercer és un llistat d'espècies de la flora estrictament protegides i en quin EIN es troben, i el quart annex és un llistat amb les espècies de la fauna estrictament protegida. En aquest apartat d'annexos es troba a faltar un cinquè on es detallin els jaciments arqueològics i paleontològics, així com el patrimoni arquitectònic amb una protecció de com a mínim BCIL (Bé Cultural d'Interès Local), que es trobi ubicat als diferents EIN. En no ser així, s'està obviant la possibilitat d'interrelacionar el patrimoni cultural i el patrimoni natural als espais que s'inclouen dins del PEIN.

- Ley 4/1989, de 27 de marzo, de conservación de los espacios naturales y de la Flora y fauna silvestre (BOE 74). Aquesta és la llei estatal equivalent a la 12/1985 d'espais naturals. De la mateixa manera que la llei catalana, l'estatal obvia en intenció i a la pràctica tot allò referent al patrimoni cultural. Només podem fer esment de l'article 16, on es parla de la figura de protecció Monumentos Naturales, en els quals inclou els jaciments paleontològics. També l'article 17 parla de Paisajes Protegidos, on el terme paisatge pot englobar béns que conformin el patrimoni arquitectònic o arqueològic, però no queda ben especificat.

- Ley 42/2007, de 13 de diciembre, del Patrimonio Natural y de la Biodiversidad (BOE 299). Aquesta llei deroga l'anterior. La única novetat respecte a la llei anterior en el tema que ens ocupa és la creació de la figura Geoparque o parques geológicos (article 3, paràgraf 20) i també la disposició addicional 1a, on es parla del patrimoni cultural en l'espai marítim.

- Llei 22/1984, de 9 de novembre, que declara paratge natural d'interès nacional una part de la vall del monestir de Poblet (DOGC 490). Aquesta llei és la que va crear el PNIN o paratge natural d'interès nacional de Poblet. Aquesta figura de protecció ve recollida a la llei 12/1985 d'Espais Naturals i resulta ser la segona figura de protecció més important a Catalunya després del Parc Nacional, per això es crea mitjançant una llei i no pas amb un decret. Quan comencem a llegir el preàmbul de la llei trobem que es fa un breu repàs a la història del monestir cistercenc; a més se'n diu que el que es vol és "...evitar la degradació del marc natural que envolta el cenobi." En llegir l'article primer comprovem que la creació del PNIN té "...la finalitat de conservar-ne i defensar-ne el medi, de preservar-ne el paisatge, de defensar, conservar i restaurar el patrimoni natural i de protegir les explotacions agràries existents..." és a dir, protegir el que s'entenia per paisatge en el moment de redacció de la llei, o el que és el mateix, considerar el paisatge com un "fons de pantalla," i per contra no fer cap esment al patrimoni cultural exist-

tent. Cal arribar a la disposició addicional 1a per trobar l'únic esment que es fa al patrimoni cultural, i és quan es parla de la declaració de conjunt històrico-artístic de l'entorn del monestir de Poblet, on es prohibeixen tots els usos de la zona que no siguin els vinculats a l'agricultura. Article 3: "Als efectes urbanístics, l'àrea afectada té la condició de no urbanitzable..." És a dir, que l'únic objectiu de la llei és el de crear una protecció legislativa que permeti conservar els entorns del monestir de Poblet tal i com eren en el moment de la creació de la llei, independentment dels jaciments arqueològics existents (per ex. el Tossal de les Forques o la Font de la Nerola) dins dels límits del PNIN.

- Decret 279/1998, de 21 d'octubre, sobre desplegament de la llei 22/1984, de 9 de novembre, que declara [...], i de creació de les reserves naturals parcials del barranc del Titllar i del barranc de la Trinitat (DOGC 2756). La creació de les dues reserves naturals per tal de complementar la protecció dels valors naturals de la zona del PNIN. Cap esment al patrimoni arquitectònic i arqueològic existent.

- Decret 194/2003, d'1 d'agost, de declaració del Parc Natural de l'Alt Pirineu (DOGC 3943). Aquest és un exemple de la darrera tendència en la creació de parcs naturals a Catalunya, la qual comença a tenir en compte, en els objectius a assolir i que han motivat la creació del parc,

l'existència de patrimoni cultural dins els seus límits. Així, per exemple, al article 2 podem llegir: "Art. 2: Els objectius bàsics del Parc Natural de l'Alt Pirineu són: a) La protecció dels valors geològics, biològics, ecològics, paisatgístics i culturals inclosos en el seu àmbit?" I a l'article 5.2 comprovem com en el "Pla especial de protecció del medi natural i del paisatge del Parc Natural de l'Alt Pirineu inclou, entre d'altres, les determinacions següents: [...] g) L'inventari, la catalogació i la valoració de l'estat de conservació del patrimoni cultural, amb les mesures de protecció adequades per a la seva conservació, millora i restauració."

Parc Natural Alt Pirineu, Parc Natural del Cadí-Moixeró, Parc Nacional d'Aiguestortes i Estany de St. Maurici, PNIN Albera, etc. comencen a interessar-se pel seu contingut en patrimoni cultural, tot i que en el moment de creació dels diferents ens no es contemplés aquest punt.

- Decret 131/2002, de 30 d'abril, de declaració del Parc Natural del Montsant (DOGC 3636). Aquest decret és un altre exemple similar a l'anterior. De fet, al seu article 1r, en què s'esmenten els motius que han dut a la seva declaració com a parc natural, llegim que el que es pretén és "protegir-ne els valors geològics, biològics, paisatgístics i culturals, respectant-ne el desenvolupament sostenible dels seus aprofitaments." Com podem veure l'article és gairebé igual al que

feia referència en el cas del Parc Natural de l'Alt Pirineu.

- Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge i decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la llei 8/2005 [...] (DOGC 4407 i 4723). Aquesta és una llei i decret de recent creació i que planteja interessants punts per treballar en el futur. És una llei que trenca amb la tendència anterior i que crea forces expectatives quant a la possibilitat d'integrar a nivell conceptual els dos patrimonis als quals estem fent referència en aquest treball: el cultural o històric i el natural. El primer i més important aspecte a destacar d'aquesta llei és la definició que fa del concepte paisatge, el qual queda definit a l'article 3 de la llei com:

“S'entén per paisatge, als efectes d'aquesta llei, qualsevol part del territori, tal com la col·lectivitat la percep, el caràcter de la qual resulta de l'acció de factors naturals o humans i de llurs interrelacions”. És a dir, que el paisatge és definit com la interrelació de les diferents societats humanes al llarg de la història en un medi natural concret. Així ho esmenta el segon paràgraf del preàmbul I de la llei, el qual diu:

“Aquesta riquesa paisatgística constitueix un patrimoni ambiental, cultural, social i històric que influeix en la qualitat de vida dels ciutadans i que esdevé sovint un recurs de desenvolupament econòmic, en particular per a les activitats turístiques,

però també per a les agrícoles, ramaderes i forestals. D'altra banda, la varietat del mosaic paisatgístic contribueix a la preservació de la biodiversitat i constitueix un factor positiu en la prevenció dels incendis forestals, de l'erosió del sòl i de les inundacions”.

Un dels instruments més importants que crea la llei i que té per finalitat la protecció, gestió i ordenació del paisatge és la creació dels catàlegs del paisatge. L'article 10, paràgraf 1) de la llei diu que els catàlegs són “els documents de caràcter descriptiu i prospectiu que determinen la tipologia dels paisatges de Catalunya, identifiquen llurs valors i llur estat de conservació i proposen els objectius de qualitat que han de complir”. A l'article 11 es descriu els continguts dels catàlegs del paisatge, els quals són, entre d'altres: inventari dels valors paisatgístics presents a l'àrea estudiada, entre els quals hi hauria tot allò referent al patrimoni cultural, la delimitació de les unitats de paisatge, enteses com a àmbits estructuralment, funcionalment o visualment coherents sobre els quals pot recaure, en part o totalment, un règim específic de protecció, gestió o ordenació [...]; és a dir, inventariar el patrimoni existent, crear el que seria un similar a les cartes arqueològiques del Servei d'Arqueologia i Paleontologia.

Article 14, Cartes del paisatge: “són els instruments de concertació d'es-

estratègies entre els agents públics i els privats per a acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació dels paisatges...” Aquestes s’elaboren en funció del que han establert els diferents catàlegs. Si és a l’inrevés, és a dir, que primer s’elabori una carta del paisatge, aquesta haurà de ser tinguda en compte a l’hora de redactar un catàleg. I sobretot, el punt 5 de l’article diu que “les cartes del paisatge han de tenir en compte els catàlegs del patrimoni cultural, artístic i natural d’àmbit municipal en els casos que estiguin aprovats.”

Com es pot comprovar, hi ha aspectes força interessants a la llei i que val la pena destacar, com el fet que plantejui un tractament integral de l’àmbit natural i del cultural, en la línia que apunten Querol i Martínez Díaz (1996). Tot i així, sembla quedar-se curt atès que no obliga, és una llei més aviat plantejada com un manual de bones intencions i es pot considerar poc ambiciosa. Hauria pogut plantejar la creació de mecanismes d’interrelació entre les figures de protecció existents (EIN, Parcs Naturals, etc.) amb les cartes o catàlegs del paisatge. Fins i tot s’hauria pogut plantejar la possibilitat de modificar els EIN existents per adaptar-los a la realitat dels nous catàlegs o fins i tot proposar, per què no, noves figures de protecció més integradores amb els dos patrimonis existents. En tot cas, és un bon punt sobre el qual treballar i replantejar aspectes de la realitat legislativa vigent.

La legislació: Patrimoni històric / cultural

En aquest apartat no ens estendrem gaire, doncs entenem que són unes lleis més conegudes pels arqueòlegs i historiadors en general; tot i així, creiem que val la pena destacar alguns punts que tenen una relació directa amb el tema que ens ocupa. Sens dubte, cal començar per la LPHE (Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimonio Histórico Español i el Real Decreto 111/1986, de 10 de gener, de desarrollo parcial de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español – BOE 155 i 24). Aquesta és la llei bàsica de referència de la majoria de les lleis autonòmiques referents al patrimoni històric o cultural.

Ja centrant-nos en les referències que es fa al medi natural o a la interrelació amb ell, la LPHE parla de “entorno”, fent referència al medi natural o paisatge només als art. 17 i 18, quan es refereix a la declaració de BIC (Bien de Interés Cultural), on diu que cal tenir en compte les relacions amb el territori al qual pertany, amb la protecció dels accidents geogràfics i els paratges naturals que conformen el seu entorn: “..deberán considerarse sus relaciones con el área territorial a que pertenece, así como la protección de los accidentes geográficos y parajes naturales que conforman su entorno.” També diu al art. 18 que qualsevol BIC és inseparable del seu entorn. Però, com delimitar els límits del

que s'anomena per "entorno"? La LPHE no desenvolupa aquest punt. En canvi, un bon exemple és el cas de la legislació valenciana on es parla de la figura de "Parc Cultural" (que vindria a ser un símil de "entorno" però més elaborat) el qual es defineix com "l'espai que conté elements significatius del patrimoni cultural integrats en un mitjà físic rellevant pels seus valors paisatgístic i ecològic" (Llei 4/1998, de d'11 de juny), etc. Tot i això, cal remarcar que a l'article 1r, on es defineix què és el patrimoni històric espanyol, es fa esment de "sitios naturales" entre d'altres. Amb aquest concepte tenim el mateix problema que amb l'anterior, no es defineix què s'entén per "sitios naturales".

La Llei de Patrimoni Cultural Català o LPCC (Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català – DOGC 1807) al seu article 7è, on es defineix què pot ser un BCIN, es diu que el Lloc Històric ho podrà ser, definint aquest com "paratge natural on es produeix un agrupament de béns immobles que fan part d'una unitat coherent per raons històriques i culturals a la qual es vinculen esdeveniments o records del passat..." Per altra banda, a l'article 11 es fa esment a l'entorn a protegir en la línia que apunta la LPHE però d'una manera més concreta: "L'entorn, que pot incloure el subsòl, és constituït per l'espai, sigui edificat o no, que dona suport ambiental al bé i l'alteració del qual pot afectar-ne els valors, la contemplació o l'estudi".

Al decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de Protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic (DOGC 3594), no trobem cap referència al medi natural que vagi en el sentit d'entendre'l com una part integrant del patrimoni històric.

No voldríem acabar aquest punt sense haver plantejat un problema que podem trobar als adjectius de la legislació estatal o autonòmiques referents al patrimoni històric o cultural. A les diferents definicions que es fa del que és o no és patrimoni històric o cultural trobem que hi ha una clara desvinculació amb el que anomenem patrimoni natural, de fet és al que estem fent referència al llarg de l'article. Aquest podria haver estat un dels arguments pel qual algunes comunitats autònomes van optar per adjectivar amb "cultural" les seves lleis de patrimoni històric. Així, per exemple, el País Basc va ser la primera comunitat de l'estat espanyol a utilitzar l'adjectiu "cultural" (Llei 7/1990, de 3 de juny), després es sumaria Catalunya (Llei 9/1993, de 30 de setembre), Galícia (Llei 8/1995, de 30 d'octubre) i d'altres, amb la intenció de donar una amplitud semàntica que no ofereix l'adjectiu "històric". Hom pensava que aquest intent seria per abastar una realitat més ampla, però hem vist que no és pas així, sinó que l'adjectiu cultura acaba convertint-se en una equivalència de l'adjectiu històric. Així doncs, sembla que l'únic que es veu és la voluntat de trencar amb el referent estatal però sense fer-ho, ja que el contingut de

les diferents lleis autonòmiques és en molts aspectes gairebé calcat.

Alguns casos de legislació autonòmica a tenir en compte

La LPHE i la LPCC fa descripció del concepte de Zona Arqueològica, però no pas de la de Parc Arqueològic i Parc Cultural. En canvi, la legislació existent a diferents CCAA sí que fan referències diverses. Per exemple, el terme Parc Arqueològic el contempnen les legislacions del País Basc, Castella-la Manxa, Cantàbria i les Illes Canàries; i la de Parc Cultural la recullen Aragó, Astúries i Castella-Lleó.

És particularment interessant el cas d'Aragó i les Illes Canàries. La llei 12/1997, de 3 de desembre, de Parques Culturales de Aragón, al seu article 1 fa la següent definició: "Un Parque cultural está constituido por un territorio que contiene elementos relevantes del patrimonio cultural, integrados en un marco físico de valor paisajístico y/o ecológico singular, que gozará de promoción y protección global en su conjunto, con especiales medidas de protección para dichos elementos relevantes".

En canvi, a les Illes Canàries, la llei 12/1994, de 19 de diciembre, del règimen jurídico de los espacios naturales de Canarias (BOCAN núm. 157) estableix que una de les raons per considerar com a protegit un espai

natural seria la de conformar un paisatge de gran bellesa o valor cultural, etnogràfic, agrícola, històric o arqueològic (art. 8.2.h).

Els casos de la conca de Barberá i Lalt Camp

En aquest apartat farem un repàs dels Espais Naturals protegits existents a aquestes dues comarques i analitzaré l'espai geogràfic que engloben i després ens fixarem en els elements patrimonials que queden dins els seus límits. Hem escollit l'Alt Camp i la Conca de Barberà simplement per posar uns límits, a part, aquestes comarques són on actualment desenvolupem la nostra feina. Per altra banda, si ens fixem en els elements que conformen el patrimoni cultural i que queda fora dels límits que marquen els espais naturals protegits, de ben segur que ens adonarem que, si s'hagués tingut en compte a l'hora de crear i delimitar aquests espais naturals protegits, els seus límits serien uns altres.

Un altre dels aspectes rellevants que ja s'ha esmentat abans és la inexistència d'espais naturals protegits en les zones de plana. Aquesta irregular distribució dels nivells de protecció (zones de muntanya amb protecció i les planes més humanitzades sense) coincideix amb les zones afectades pels planejaments urbanístics i industrials i de creació d'in-

fraestructura i les que no ho són (generalment pel fet de tenir un fort desnivell). Cal remarcar que els EIN de les comarques esmentades, i del Camp de Tarragona en general, no inclouen espais que actuen com a corredors biològics que connecten grans espais protegits, i que, per tant, tenen un gran valor ecològic. Aquests espais es concentren a les zones de plana on, com acabem de veure, es concentra la infraestructura i el major número d'elements que conformen el patrimoni cultural de la zona.

Cal recordar, que un dels EIN més rellevants de la regió és l'EIN Muntanyes de Prades. Aquest té una extensió de més de 30.000 ha, i inclou el PNIN de Poblet entre d'altres figures de protecció. Molt probablement

es convertirà aquest any 2009 en Parc Natural. Caldrà veure quin tractament es donarà al patrimoni cultural existent dins els seus límits, des de l'arquitectònic fins l'arqueològic, com les múltiples pintures rupestres, totes declarades Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO a l'any 1998 (Taula 1).

Pel que fa a les dues comarques que presentem, l'Alt Camp és una comarca que té una extensió de 53.770 ha; d'aquestes, unes 15.089 (aproximadament un 28,1 %) es troba sota la figura de protecció EIN. Els EIN existents són: EIN Muntanyes de Prades (30.726 ha), el qual és compartit amb la Conaca de Barberà, Baix Camp, Priorat i les Garrigues. EIN Sistema Prelitoral Central (18.170 ha), que és compartit amb la

Codi UNESCO	Nom Jaciment	Municipi
874-022	El Portell de les Lletres	Montblanc
874-023	Mas d'en Llord	Montblanc
874-024	Mas d'en Ramon d'en Besso	Montblanc
874-025	Abric de la Baridana I	Montblanc
874-026	Abric de la Baridana II	Montblanc
874-027	Mas d'en Carles	Montblanc
874-028	Mas del Gran	Montblanc
874-029	Britus I	Montblanc
874-030	Britus II	Montblanc
874-031	Cova de les Creus	Montblanc
874-032	Abric de Gallicant	Cornudella
874-037	Abric de la Serra de la mussara	Vilaplana

Taula 1: Llistat de les pintures rupestres existents a l'EIN de Muntanyes de Prades.

Conca de Barberà, l'Anoia i Alt Penedès i que engloba els antics EIN de Saburella i d'Ancosa Montagut. EIN Miramar (1477 ha), compartit amb la Conca de Barberà, EIN Gaià-Albareda de Sts. Creus (2997 ha) comú amb el Tarragonès i l'EIN del Montmell-Marmellar (9333 ha), compartit amb Baix Penedès i l'Alt Camp.

Quant al Patrimoni cultural existent a la comarca de l'Alt Camp, cal dir que les dades consultades ens parlen de 160 jaciments arqueològics i 434 elements del patrimoni arquitectònic. D'aquests elements que conformen el patrimoni cultural de la comarca, esmentarem els referents als jaciments arqueològics ubicats als EIN esmentats. El número de jaciments arqueològics que trobem dins els límits establerts als diferents EIN esmentats és d'uns 40, la qual cosa suposa un 25 % del total.

Pel que fa a la Conca de Barberà, cal dir que aquesta comarca té una extensió de 65.020 ha, de les quals 18.593 ha es troben integrades al PEIN, és a dir, un 28,6 % de la comarca. Els diferents EIN que existeixen són l'EIN Muntanyes de Prades, dins del qual trobem les figures del PNIN de Poblet (2460 ha) i les Reserves Naturals del Titllar i la de la Trinitat. L'EIN del Sistema Prelitoral Central, l'EIN de Miramar, l'EIN de les Obagues del Riu Corb (2270 ha), i l'EIN de Vall la Vinaixa (3024 ha) compartit amb la comarca de les Garrigues.

Ja repassant el Patrimoni cultural de la Conca de Barberà, hem de dir que hi consten inventariats 268 jaciments arqueològics i 460 elements que conformen el patrimoni arquitectònic. Cal dir però, que el consell comarcal de la Conca ha endegat una catalogació del patrimoni cultural existent, el qual és més ampli, doncs inclou també els elements de caràcter etnogràfic i el de caire més "folkloric". Aquest fet fa que els elements patrimonials inventariats arribin al miler. Així doncs, el número de jaciments arqueològics ubicats dins els límits dels actuals EIN de la Conca de Barberà és d'aproximadament 60, dels quals 41 dins l'EIN Muntanyes de Prades, la qual cosa suposa que un 22,38% dels jaciments es troben dins d'algun EIN.

D'aquestes dades podem extreure les següents conclusions:

■ EIN ubicats a les zones de muntanya i no pas a la plana, que és on trobem la majoria de plans urbanístics i creació d'infraestructura.

■ A la plana és on es concentra la majoria de jaciments arqueològics i elements patrimonials. Això té varies explicacions. Una d'elles, i potser la de més pes és que la investigació arqueològica va a remolc, o més aviat és una conseqüència de la creació d'infraestructura, les obres de les quals generen la major part de les actuacions arqueològiques actuals. A part, cal afegir el desinterès mostrat

pel col·lectiu investigador per les zones de muntanya.

■ D'haver-se tingut en compte com a criteri de creació d'EIN el fet que en un territori concret existís uns determinats elements de patrimoni cultural, els límits dels EIN serien uns altres, amb la qual cosa ens acostaríem a la idea de Patrimoni Integral (Querol i Martínez Díaz, 1996).

Conclusions

Podem concloure que potser aquesta divisió tan rígida que existeix entre la legislació sobre patrimoni cultural i patrimoni natural no té raó de ser, doncs potser caldria plantejar-se si existeix un espai natural que no hagi estat humanitzat, o com deia Criado i González (1994:63): ...”podemos decir que ya no queda naturaleza, antes bien, todo es Cultura”.

Per altra banda, la proposta conceptual de “Patrimoni Integral” (Querol, 1995; Querol i Martínez, 1996) és un aspecte per treballar en el futur. Aquest planteja la integració dels dos patrimonis (cultural i natural) en inventaris comuns. Tanmateix, es fa necessària la coordinació de les polítiques de posada en valor d'espais naturals i de béns culturals, la unificació als programes de difusió tal com rutes turístiques, visites guiades, excursions...

Una opció real i pràctica a Catalunya seria la d'aprofitar l'existència del

PEIN com a plataforma, només caldria fer-hi alguna petita adaptació per donar-hi una cabuda o millor cabuda, en alguns casos, al Patrimoni Cultural existent dins de molts d'aquests espais naturals protegits o espais naturals que s'haurien de protegir arrel de l'existència de cert patrimoni cultural. Fins i tot es podria donar la redefinició dels EIN i donar lloc a la conformació d'alguna figura de l'estil “Conjunt Natural d'Interès Cultural” (Figura de protecció desapareguda amb la llei d'Espais Naturals del 1985). De fet, s'assimilaria a les figures ja existents de Parcs Culturals (País Valencià, Aragó, etc.). Per altra banda, cal no oblidar l'existència de noves lleis com la del paisatge (8/2005) que en el cas de potenciar-la i dotar-la de recursos reals (voluntat política i realitat pressupostària) poden esdevenir molt bones eines amb què treballar. ■

NOTES

¹ Parlarem de Patrimoni Cultural per tal de fer servir la terminologia emprada per la legislació que ens afecta a nivell autonòmic: Llei de Patrimoni Cultural Català (LPCC). Tot i així, crec que la transcendència de l'adjectiu històric per damunt de les connotacions de lo cultural fa que m'inclini més per l'ús de l'adjectiu històric. Per altra banda, no entraré a discutir el concepte de patrimoni, doncs no hi ha espai, tot i així comparteixo la línia plantejada per Alcalde (1999), que diu que no és patrimoni tot allò que surt de les excavacions sinó que només ho és allò que la societat pot aprofitar fent-se seu.

² Aquesta figura de protecció es crea a la Llei de Patrimoni Cultural Català (LPCC) 9/1993, així com el BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional).

³ Dades consultades a l'inventari que el departament de cultura i mitjans de comunicació facilita a través de la seva web (patrimoni.cat). Cal dir que la informació consultable no hi ha la de tipus més "sensibile" com coordenades UTM o ubicació exacta.

⁴ De moment obviem la resta (patrimoni arquitectònic) amb la intenció d'abordarlo en futurs treballs més detallats i amb major profundiment.

Bibliografía

ALCALDE, G. (1999): "De vacances a la prehistòria", Cota Zero, Vic, 15, 84-90.

CARRILLO, I. I MARTÍN, P. (2006): "La gestió del patrimoni arqueològic a l'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa", a Patrimoni arqueològic i Espais d'Interès Natural, Documenta Universitaria, Girona.

CRIADO, F. y GONZÁLEZ MÉNDEZ, M. (1994); "La puesta en valor del patrimonio arqueológico desde la perspectiva de la arqueología del paidaje", Cuadernos del I.A.P.H. III, 58-75.

GASSIOT, E., JIMÉNEZ, J., OLTRA, J., PICÓN, A. i VERDÚN, E. (2003): "Ramaderia, Explotació Metal·lúrgica i Intercanvi a zones altes del Pallars Sobirà al final del primer mil·lenni a.n.e." a Món Ibèric als Països Catalans, XIIIè Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 14-16 de Novembre del 2003.

GASSIOT, E., JIMÉNEZ, J., OLTRA, J., PICÓN, A. i VERDÚN, E. (2003): "Canvis tecnològics en la producció metal·lúrgica a la Prehistòria Pirinenca. El cas de l'Alt Pallars Sobirà, Lleida" a l'explotació de la Sal, la Trobada Internacional d'Arqueologia de Cardona, 6-8 de Desembre del 2003.

GASSIOT, E., JIMÉNEZ, J. i PICÓN, A. (2004): "Producción, metalúrgica en espacios de montaña: la explota-

ción del hierro en el Pallars Sobirà durante la antigüedad”. II Simposio sobre Minería y Metalurgia históricas en el sudoeste europeo, 24-26 junio 2004, Madrid.

GASSIOT, E., JIMÉNEZ, J., OLTRA, J. i PICÓN, A. (2004): “Nuevas aportaciones al estudio de la prehistoria y la protohistoria en las zonas altas del Pallars Sobirà: planteamientos, resultados y potencialidad”. IV Congreso de Arqueología Peninsular, 14-19 septiembre 2004, Faro, Portugal.

GASSIOT, E. i JIMÉNEZ, J. (2005): “L’arqueologia: un altra visió de l’alta muntanya”. A Portarró, 18. Parc Nacional d’Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

GASSIOT, E. i JIMÉNEZ, J. (2006): “La gestió del patrimoni arqueològic en el Parc Nacional d’Aigüestortes i Estany de Sant Maurici”. A Patrimoni arqueològic i Espais d’Interès Natural, Documenta Universitaria, Girona.

GASSIOT, E.; CELMA, M.; GARCIA, V.; JIMÉNEZ, J. (2007): “La vida humana a les muntanyes a la prehistòria: noves dades arqueològiques”. A Portarró, 21. Parc Nacional d’Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

QUEROL, Ma. ÁNGELES (1995): “Patrimonio cultural y patrimonio natural: ¿una pareja imposible?”. Homenaje a la Dra. Milagros Gil-Mascarell Boscà, Extremadura Arqueológica V. Cáceres-Mérida, 301-306.

QUEROL, Ma.Á. i MARTÍNEZ DÍAZ, B. (1996): La gestión del patrimonio arqueológico en España. Alianza Ed. Madrid.

SAN NICOLÁS DEL TORO, M. (2008): “Los agentes forestales y la protección del patrimonio cultural en el medio natural”, Guardabosques, 41, 10-23.